

Ihmiskaupan torjuminen seksin ostoon puuttumalla

JOHANNA NIEMI & JUSSI AALTONEN

Johdanto: ihmiskauppa ja kysyntä

Kysyntään puuttuminen

Euroopan ihmiskauppaa koskevat asiakirjat kehottavat valtioita puuttumaan ihmiskaupan kohteiden tarjoamien palvelujen kysyntään. Valtioiden tulisi muun muassa harkita seksin oston kriminalisointia tapauksissa, joissa ostaja tietää seksin myyjän olevan ihmiskaupan uhri. Oikeuspoliittinen keskustelu seksin oston kriminalisoinnista käy vilkkaana useissa Euroopan maissa.

Suomi toteutti ensimmäisenä maana Euroopan neuvoston suosituksen eduskunnan hyväksyessä vuonna 2006 säännöksen *Seksikaupan kohteen hyväksikäyttö*, jossa seksin ostaminen ihmiskaupan tai parituksen uhrilta määriteltiin rangaistavaksi teoksi. Laki muistuttaa Isossa-Britanniassa vuonna 2009 hyväksyttyä lakia, mutta eroaa ”Ruotsin mallista”, joka kieltää seksin ostamisen kokonaan.

Seksin oston osittainen kriminalisointi herättää kysymyksen lain täytäntöönpanon toteutettavuudesta. Tämä artikkeli esittelee vuonna 2013 toteutetun *Seksinostokiellon toimivuuden arvioinnin*¹ tulokset. Arviointi perustui tilastoihin, oikeustapauksiin, syyttäjien ratkaisuihin, poliisin pöytäkirjoihin sekä poliisin ja syyttäjän rekistereihin. Lisäksi Aaltonen haastatteli 18 asiantuntijaa poliisista, rajavartiostosta, syyttäjälaitoksesta, sosiaali-toimesta, vähemmistövaltuutetun toimistosta sekä kansalaisjärjestöistä.

Tarkastelemme ensin ihmiskaupan laajuutta ja esittelemme keskeisimmät kansainvälisen oikeuden keinot, joilla ihmiskauppaa pyritään torjumaan ja sen uhreja auttamaan. Seuraavaksi käsit-

telemme Suomen prostituutiotilannetta ja -politiikkaa osittaisen seksinostokiellon taustalla. Tämän jälkeen tarkastelemme kiellon täytäntöönpanoa. Lopuksi esitämme oman arviomme nykytilanteesta ja muutamia arvioinnin pohjalta nousseita ehdotuksia. Lainsäädäntöä on jo jonkin verran muutettu, mutta uudistuksen vaikutus voi jäädä vähäiseksi.

Ihmiskauppa ja kysyntä kansainvälisessä oikeudessa

Arviot ihmiskaupan uhrien määrästä vaihtelevat. Esimerkiksi YK:n huume- ja kriminaalipolitiikan toimisto (UNODC) on tunnistanut 50 000 uhria ja tekijää 155 maassa (UNODC 2012, 69). Kansainvälinen työjärjestö (ILO) on arvioinut (2012) seksuaalista hyväksikäyttöä sisältävän pakkotyön uhrien määräksi lähes 21 miljoonaa, joista melkein puolet (9,1 miljoonaa) on muuttanut maiden välillä tai niiden sisällä. Suurin osa uhreista on naisia ja lapsia. UNODOC:n ja EU:n mukaan 75–80 prosenttia ihmiskaupasta käytiin seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa.

Palermion kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen sopimuksen ja sen naisten ja lasten ihmiskauppaa koskevan lisäpöytäkirjan vuodelta 2000 on ratifioinut jo yli 150 valtiota (UNODC 2012, 82). Useiden valtioiden kansallisissa laeissa on kriminalisoitu myös muu toisen henkilön prostituutiosta hyötyminen, kuten paritus. Myös CEDAW eli Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (1979) velvoittaa valtioita ryhtymään toimenpiteisiin naiskaupan ja naisten prostituution hyväksikäytön estämiseksi.

Näistä toimista huolimatta ihmiskauppa ja prostituutio eivät ole hävinneet. Uudempana näkökulmana on noussut esille ajatus vaikuttami-

¹ Selvitys perustui hallituksen Tasa-arvo-ohjelmaan vuodelta 2012. Selvityksen rahoittivat oikeusministeriö ja Helsingin yliopisto. Arvioporotti Niemi & Aaltonen 2013.

sesta prostituution kysyntään. Jos kysyntä laskee, myös ihmiskaupan pitäisi vähentyä (Cho & al. 2013). Prostituution tutkimus kohdistui pitkään prostituoituna toimiviin naisiin, mutta vähitellen myös seksin ostajia on alettu tutkia (Brooks-Gordon 2003; Farley & al. 2009; Keeler & Jyrkinen 1999; Marttila 2003; Munro & Della Giusta 2008; Macleod & al. 2008; Månsson 2004; Sanders 2008; Waltman 2011).

Jo Palermon pöytäkirjassa valtioita suositeltiin rajoittamaan kysyntää lainsäädännön, koulutuksen, kulttuurin ja sosiaalipolitiikan keinoilla. Suositus toistettiin Euroopan ihmiskaupan vastaisessa sopimuksessa (2005), jossa myös kehoitetaan valtioita harkitsemaan ihmiskaupan uhrin ”palvelujen käytön” määrittelemistä rikokseksi, jos tekijä on tiennyt myyjän olevan ihmiskaupan uhri. Vastaava velvollisuus ”harkita” määrittelemistä rikokseksi on Euroopan unionin ihmiskauppa-direktiivissä (2011). Euroopan parlamentti on suositellut prostituution pohjoismaista mallia, joka kieltää seksin oston, mutta dekriminialisoi prostituutiossa hyväksikäytetyt naiset (2014).

Ruotsin vuonna 1999 säädetty seksin ostokielto oli ensimmäinen pelkästään kysyntään kohdistunut kriminalisointi. Ruotsin laissa rikokseksi määritellään sukupuoliyhdyntään tai tähän rinnastettavan kanssakäymisen ostaminen. Ruotsin laki ei erottele seksiä itsenäisesti myyviä henkilöitä ja ihmiskaupan tai parituksen kohteita. Seksin ostaminen on kiellettyä kaikissa tilanteissa ja kaikilta henkilöiltä. ”Ruotsin malli” on maksuttu Islannissa ja Norjassa vuonna 2009 ja Ranskassa vuonna 2015.

Seksin oston kriminalisointi ei ole uusi asia, mutta aikaisemmin se on täydentänyt seksin tarjoamiseen ja myymiseen kohdistuvaa kieltoa. ”Ruotsin mallissa” prostituoituihin ei kohdistu rikosoikeudellisia kieltoja, vaan heille tarjotaan sosiaalipalveluita sekä tukea prostituutiosta irtautumiseen.

Suomi on kriminalisoinut seksin ostamisen vain ihmiskaupan tai parituksen kohteelta (RL 20:8). Rikoksesta voi seurata enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus, ja käytännössä seksin ostopista on tuomittu sakkoo. Suomen mallia on seurannut Iso-Britannia, jossa seksin ostaminen hyväksikäytetyltä henkilöltä säädettiin rangaistavaksi vuonna 2009. Britannian malli eroaa Suomen mallista tahallisuuden suhteen: Britanniassa rikosoikeudellisen vastuun kannalta ei ole merkitystä, onko ostaja ollut tietoinen hyväksikäytöstä vai ei.

Prostituutio lainsäädännössä

Prostituutio eli seksin myyminen ei ole ollut Suomessa rikollista vuodesta 1936 lähtien. Vuoteen 1986 asti irtolaislaki mahdollisti prostituutioitujen kontrollin. Vuosina 1986–2003 valtio ei puutunut prostituoitujen ja seksin ostajan väliseen suhteeseen.

Välittäjien toimintaa on kuitenkin pidetty hyväksikäyttönä, ja se on kriminalisoitu rikoslaisessa parituksena (RL 20:9; Roth 2009; Ihmiskaupparaportit 2010; 2014). Paritusrikoksen tunnusmerkit täyttyvät, jos järjestää huoneen tai majoitetaan prostituoitua, välittää yhteystietoja ja muuten käyttää hyväkseen jonkun prostituutiota tai viettelee tai painostaa jonkun prostituutioon.

Prostituutiotilanne oli 1980-luvulla rauhallinen: prostituutio esiintyi jonkin verran, mutta sitä ei pidetty vakavana ongelmana. 1990-luvun alussa tilanne muuttui, kun matkustaminen helpottui ja Suomea kohtasi lama. Prostituutio lisääntyi, ja suomalaiset yllättyivät näkyviin tulleista prostituution muodoista ja kokivat ne häiritsevinä (Penttinen 2008).

Muutokset johtivat useisiin lain uudistuksiin. Ensimmäisen prostituutiota käsiteltiin järjestysongelmana. Katuprostituutio oli näkyvää (Penttinen 2008). Kaupungit pyrkivät järjestyssäännöillä rajoittamaan prostituutiota julkisilla paikoilla. Vuonna 2003 tuli voimaan järjestyslaki, jossa kiellettiin sekä seksin ostaminen että sen maksullinen tarjoaminen yleisellä paikalla. Lain mukaan poliisi voi sakottaa yleisellä paikalla – tavallisimmin kadulla, mutta myös julkisissa rakennuksissa kuten ravintoloissa – tavattua seksin myyjää ja ostajaa.

Kansainväliset velvoitteet, erityisesti Palermon pöytäkirja, johtivat ihmiskaupan kriminalisointiin vuonna 2004. Ihmiskauppa katsottiin vakavaksi rikokseksi, ja ensimmäisrangaistus törkeästä ihmiskaupasta on kymmenen vuotta vankeutta (RL 25:3–4). Paritusta koskevaa lainkohtaa täsmennettiin ja siihen lisättiin törkeää tekemuotoa koskeva pykälä.

Palermon pöytäkirjan ratifioimisen yhteydessä käytiin keskustelua Ruotsin mallin mukaisesti seksinostokiellosta. Seksinostokieltoa käsiteltiin kahdessa hallituksen esityksessä. Ensimmäisessä (2004) painotettiin täyskiellon hyviä puolia, mutta päädyttiin odottamaan tarkempia tietoja järjestyslain vaikutuksista (HE 34/2002). Seuraavassa esityksessä (HE 221/2005) esitettiin Ruotsin mallin mukaista ostokieltoa, jota perus-

teltiin useilla tavoilla, kuten sukupuolten välisellä tasa-arvolla ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumisella. Eduskuntakeskustelu oli kiivasta ja erityyppisen polarisoitunutta. Ruotsin kokemuksiin viitattiin toistuvasti, mutta tulkinnat ja johtopäätökset olivat vastakkaisia (Dodillet & Östergren 2011; Ekberg 2004; SOU 2010:49; Rikspolisstyrelsen 2000–2012). Kompromissina hyväksyttiin lopulta lakivaliokunnan muotoilu, jossa kriminalisointiin seksin ostaminen ihmiskaupan tai parituksen kohteelta. Esityksessä ostokiellon pääasialliseksi perusteluksi nousi järjestäytyneen rikollisuuden ehkäiseminen (Niemi 2010). Rikosnimikkeeksi tuli ”seksikaupan kohteen hyväksikäyttö”.

Seksin oston tutkinta

Seksikaupan kohteen hyväksikäyttö

Rikoslain säännös ”seksikaupan kohteen hyväksikäyttö” eli seksin ostaminen ihmiskaupan tai parituksen kohteelta tuli voimaan lokakuun 2006 alussa. Kesäkuuhun 2013 mennessä poliisi oli rekisteröinyt 379 kyseisestä rikoksesta vireille pantua esitutkintaa. Suurin osa tapauksista havaittiin odotetusti ihmiskaupan tai parituksen tutkinnan yhteydessä. (Kuvio 1.)

Tutkinnat jakautuivat alueellisesti, ajallisesti ja tapauskohtaisesti hyvin epätasaisesti. Tapauksia rekisteröitiin pääkaupunkiseudulla vuonna 2008, ja toinen tapausjoukko oli levittäytynyt maan koillisosaan 2012–2013. Ajallinen ja alueellinen vaihtelu kertoo siitä, ettei lain täytäntöönpano ole ollut yhdenmukaista.

Suurin osa vuoden 2008 tutkinnoista liittyi yksittäiseen ihmiskauppatapaukseen Helsingin alueella. Tapauksessa nuori, haavoittuvassa asemassa oleva virolainen nainen joutui kahden miehen kauppamaksi. Yhteensä 113 seksin ostajaa kirjattiin epäilyiksi seksikaupan kohteen hyväksikäytöstä. Vuonna 2009 muutamasta kymmenestä ostajasta tehtiin esitutkinta Pohjois- ja Keski-Suomen pornokauppoihin keskittyneen paritustutkinnan yhteydessä.

Seksin ostajat ihmiskauppa- ja paritustapauksissa

Tilanne näyttää toisenlaiselta tarkasteltaessa ihmiskauppa- ja paritustapauksia. Aloitettujen paritustutkintojen määrä laski vuonna 2003, jolloin järjestyslaki astui voimaan. Tähän vaikuttaneista tekijöistä ei ole varmuutta. On mahdollista, että parituksesta tuli vaikeampaa ja sen määrä vähe-

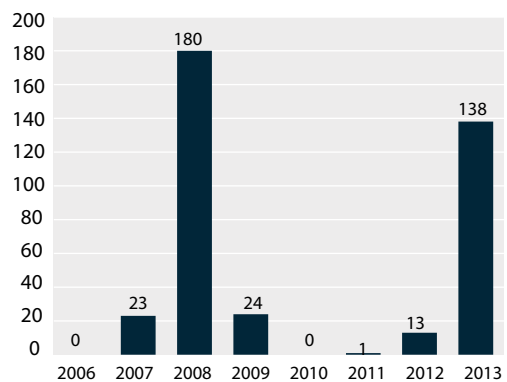
ni hetkellisesti. On myös mahdollista, että ihmiskauppa sopeutui muuttuvaan tilanteeseen nopeammin kuin poliisi, jolle esitutkinta muuttui aikaisempaa haastavammaksi.

Ihmiskaupasta tuli itsenäinen rikos vuonna 2004. Aineistossamme oli kuusi seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa käydystä ihmiskaupasta annettua tuomiota (2005–2013). Uhrit olivat nuoria, joko alaikäisiä tai juuri 18 vuotta täyttäneitä. Kolme tapausta, joissa uhri oli suomalainen, sisälsivät vakavaa väkivallan uhkaa tai törkeää fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa. Yksi tapauksista eteni korkeimpaan oikeuteen. Siinä tekijä tuomittiin ihmiskaupasta. Hän oli kaupannut 17-vuotiasta uhria, ystävänsä, joka oli pakomatalla. 18-vuotias tekijä oli uhannut uhria kertomalla, että järjestäytynyt rikollisjengi oli hänen perässään. Uhka oli tekaistua, mutta uhri uskoi sen. Tekijän ja uhrin välinen suhde oli epätasa-arvoinen ja manipulatiivinen. Korkein oikeus katsoi, että tekijä oli värvännyt uhrin prostituutioon tavalla, joka täyttää ihmiskaupan piirteet (KKO 2014:80).

Kolmessa muussa tapauksessa nainen oli tullut Suomeen toisesta EU-maasta. Yksi heistä oli alaikäinen ja kaksi muuta haavoittuvassa asemassa henkilökohtaisista syistä. Vain yhdessä kuudesta tapauksesta seksin ostajia epäiltiin, asetettiin syytöseen ja käsiteltiin oikeudessa.

Aineistomme 25 paritustuomiota viestivät kahden tyyppisestä hyväksikäytöstä. Ensimmäinen tyyppi koski prostituutiota ja paritusta hierontapaikoissa ja seksikaupoissa, toinen liikkuvaa prostituutiota, johon liittyy ihmiskaupan kaltaisia piirteitä.

Prostituutio hierontapaikoissa ja pornokauppo-

Lähde: PolStat (huom. vuoden 2013 tilasto vain 1.1.–30.6.2013)

Kuvio 1. Seksikaupan kohteen hyväksikäytön esitutkinnat.

jen takahuoneissa oli levinnyt ympäri maata. Osa toiminnasta näytti olevan melko liikkuvaa: ”uusia tyttöjä” mainostettiin paikallislehdissä ja kauppojen ikkunoissa. Suurin osa hierontapaikkojen prostituoiduista oli Suomen kansalaisia tai maassa pitkään asuneita. He olivat alun perin muuttaneet Suomeen Thaimaasta avioitukseen suomalaisen miehen kanssa. Parittajat olivat useissa tapauksissa itsekin toimineet prostituoituina tai prostituoitujen aviomiehiä. Taloudellinen hyöty näytti useimmiten olleen vaatimatonta (SM 2007). Tapaukset kertoivat vakavasta epäonnistumisesta suomalaisen yhteiskuntaan integroitumisessa.

Liikkuvan prostituution tapauksissa prostituoidut ylittivät valtioiden rajoja toistuvasti, enimmäkseen naapurimaista. He myivät seksiä ravintoloissa, asunnoissa ja kaduilla pääosin pääkaupunkiseudulla. Asiantuntijoiden haastattelut vahvistivat, että erilaiset prostituution muodot kaduilla, ravintoloissa, asunnoissa ja internetissä limityivät toisiinsa ja koskivat joskus samoja naisia. Toiminta oli hyvin organisoitua ja vaikutti tuottoisalta. Siinä oli ihmiskaupan kaltaisia piirteitä, kuten liikkuvuus ja organisoinnin taso. Asiakirjojen mukaan prostituoidut olivat joissakin tapauksissa erittäin velkaantuneita parittajille, mikä viestii jonkin asteisesta pakosta. Monissa tapauksissa he olivat tiukasti parittajien kontrolloimia ja usein haavoittuvassa asemassa (Ihmiskaupparaportti 2010; 2012; Viuhko & Jokinen 2009; Penttinen 2008). Parittajat saattoivat muuttaa sääntöjä pitkin matkaa, ja joskus prostituoidun naisen täytyi toistuvasti neuvotella siitä, mitä seksuaalisia tekoja hänen täytyi tehdä. Vaikka fyysinen ja seksuaalinen väkivalta oli yleisempää ja vakavampaa ihmiskauppatapauksissa, löysimme paritustapauksia, joihin sisältyi ihmiskaupan piirteitä.

Seksin ostajia oli epäilytinä yhdessä ihmiskauppatapauksessa, yhdessä pornokaupan takahuonetta koskevassa tapauksessa ja useissa hierontapaikkatapauksissa. Tuomioistuimien asiakirjojen perusteella jokaisessa paritustapauksessa oli huomattava määrä seksin ostajia, joista moni oli tai olisi ollut identifioitavissa. Hierontapaikkatapauksissa ostajista tehtiin esitutkinta, mutta heitä vastaan ei nostettu syytettä. Sen sijaan he saapuivat oikeuteen todistajina. Paritustapauksissa, joissa oli ihmiskaupan kaltaisia piirteitä, seksin ostajien määrä saattoi olla melko korkea, joissakin tapauksissa joi-takin satoja. Emme kuitenkaan löytäneet merkkejä poliisin kiinnostuksesta ostajia kohtaan.

Helsingin poliisin ja prostituoituja tukevan kan-

salaisjärjestön mukaan asiakkaiden löytäminen ei olekaan ensisijaista. Haastateltujen mielestä prostituoidut olivat poliisille informaatiolähteitä, ja heidän tulisi säilyä sellaisina. Jos asiakkaita häiritään, prostituoitujen merkitys tiedon lähteenä saattaa kärsiä. Haastateltavat arvelivat, että poliisin sakottaessa ostajia prostituoidut eivät uskalla ilmoittaa poliisille, jos heitä kohdellaan väkivaltaisesti tai he havaitsevat alaikäisiä seksin myyjä.

Tutkintaan liittyviä vaikeuksia pyrittiin ylittämään tullin, rajavartiolaitoksen ja eri poliisiyksiköiden yhteistyönä Itä-Suomessa vuosina 2012 ja 2013. Noin 150 seksin ostajaa tunnistettiin, ja suurin osa tapauksista eteni esitutkinnasta syyteseen arviointiraportin valmistumisen jälkeen.

Arvioinnissa kertynyt aineisto ja mediakirjoittele antavat kuvan prostituutiosta ja parituksesta ilmiönä, joka on laajemmalle levinnyt kuin 31 oikeuteen vietyä tapusta. Prostituutio näyttää olevan tavanomaista eräissä ravintoloissa, hierontapaikoissa ja pornokaupoissa, ja siihen näyttää liittyvän paritusta.

Järjestyslaki

Näkyvä katuprostituutio väheni 2000-luvun alussa. Järjestyslain rikkomuksista ja asiantuntijahaastatteluista voidaan päätellä katuprostituution palkanneen, mutta vähäisemmässä määrin ja lähinnä aamuyön tunteina baarien sulkemisaikaan.

Järjestyslain mukaisia sakkoja seksin myymisestä tai seksin ostamisesta annettiin 106 ajalla 1.10.2003–30.6.2013, pääosin (92 %) Helsingissä. Puolet sakoista annettiin poliisin tarkkailuoperaatioissa 2011–2012. Suurin osa sakoista annettiin prostituutiota harjoittaneille naisille ja 16 prosenttia ostajille.

Tapausten eteneminen syyttäjällä ja tuomioistuimissa

Syyttäjät olivat tehneet ratkaisun 198 seksikaupan kohteen hyväksikäytön tapauksessa kesäkuun 2013 loppuun mennessä. Noin puolet poliisin aloittamista tutkinnoista päättyi syyttäjälle.² Poliisi voi keskeyttää tutkinnan todisteiden puutteen vuoksi tai jos asiassa ei ole syytä epäillä rikosta.

² Kaikkia 379 kirjattua tutkintoa ei ollut suoritettu loppuun kesäkuuhun 2013 mennessä. Ei siis voida tarkalleen sanoa, minkä osuuden tutkinnoista poliisi sulki ja kuinka suuri osuus siirtyi syyttäjien käsiteltäviksi.

Vuoden 2013 kesäkuun loppuun mennessä syyte nostettiin 73 tapauksessa, joten taas noin puolet tapauksista jäi pois. Nostetut syytteet liittyivät kolmeen ihmiskauppa- ja paritustapaukseen.

Vuoden 2013 puoliväliin mennessä käräjäoikeudet olivat antaneet 42 syyksi lukevaa tuomiota ja hylänneet syytteen kahdeksassa tapauksessa. Kahdeksan vastaajaa valitti tuomiosta, ja kuuden osalta hovioikeudet ja yhden osalta korkein oikeus hylkäsi syytteet.³ Yhteensä 379 aloitettua tutkintaa johti 34 tuomioon. (Kuvio 2.)

Kaikki seksinostorikoksesta epäillyt olivat miehiä. Rangaistus oli 20 päiväsakkoa ja yrityksestä 10 päiväsakkoa. Useammasta seksin ostosta voi tulla 30–50 päiväsakkoa. Pienin päiväsakko on kuusi euroa, joten pienin rangaistus oli 120 euroa. Noin kaksi kolmasosaa tuomituista on saanut suuremman sakan, korkeimmillaan 3 100 euroa. Näin korkea sakko edellyttää suuria tuloja. Myös tuomittujen ammatit osoittivat, että seksin ostajia on kaikissa yhteiskuntaluokissa. (Kontula 2008; Marttila 2003; Månsson 2003).

Oikeuskäytäntö

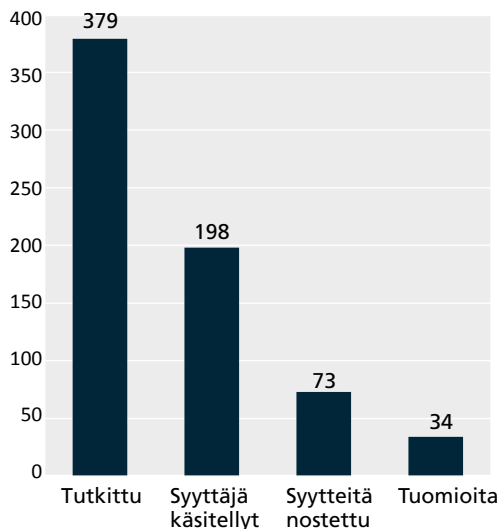
Syyttäjät ja alemmat oikeusasteet

Haastateltujen syyttäjien mukaan ostajat reagoivat syytteesen kahdella tavalla. Toisille on ensisijaista välttää oikeudenkäynti. He tunnustavat ja maksavat sakan mahdollisimman nopeasti. Toiset taas kiistävät syyllisyytensä, ja tulevat oikeudenkäyntiin vastustamaan syytetä.

Epäillyt esittivät erilaisia vastalauseita syyttäjille ja tuomioistuimelle. Osa syytetyistä kielsi seksin tapahtuneen, osa taas sen maksullisuuden. Jotkut kielsivät menneensä paikalle ja tavanneensa prostituoidun, ja jotkut väittivät, että kyseessä oli tavalliset treffit. Jotkut väittivät olleensa vain uteliaita ja soitelleensa useita puheluita ja menneensä tapaamiseen. Useissa tapauksissa vastustus onnistui ja johti syyttämättä jättämiseen tai syytteen hylkäämiseen.

Syyttäjien ja tuomioistuimien ratkaisuista on hahmotettavissa rajanvetoa siitä, milloin seksin oston yritystä on pidetty rangaistavana. Rikoslain mukaan yritetty (mutta ei toteutunut) rikos on rangaistava lievennetyn asteikon mukaan. Lain valmistelussa ehdotettiin, että sopimus seksistä ja maksusta olisi rikoksen yritys (LaVM 10/2006). Tätä käsitystä rikoksen yrityksestä ei hyväksytty

³ Yksi tuomio hylättiin, koska vastaaja kuoli tapauksen ollessa vireillä.

Kuvio 2. Seksikaupan kohteen hyväksikäyttö-rikoksen eteneminen rikosoikeusjärjestelmässä.

käytännössä. Tilanne saattoi edetä tapaamiseen yksityisessä huoneessa, mutta jos epäilty ostaja vetäytyi tai väitti vetäytyneensä tässä vaiheessa, häntä ei tuomittu tai edes syytetty.

Rikoksen tahallisuus korkeimmassa oikeudessa

Hankalin on korkeimpaan oikeuteen (tapauksessa KKO 2012:66) edennyt kysymys ostajan tietoisuudesta ihmiskaupasta tai parituksesta. Tapauksessa seksin ostaminen oli tullut esiin ihmiskaupan tutkinnan yhteydessä. X oli löytänyt A:n yhteystiedot suositulta seksikontaktisivulta internetistä. Hän vaihtoi muutamia englanninkielisiä tekstiviestejä tämän kanssa. Tapaaminen sovittiin hotelliin, huoneessa X tiedusteli A:n vointia ja oli sitten A:n kanssa sukupuoliyhteydessä.

Kaksi henkilöä tuomittiin käräjäoikeudessa parituksesta ja hovioikeudessa ihmiskaupasta. Muutamia kymmeniä seksin ostajia vastaan nostettiin syytteet, joita käsiteltiin neljässä oikeudenkäynnissä. X oli syytettynä kutsuttu oikeuden istuntoon 20 muun ostajan kanssa. X tuli henkilökohtaisesti paikalle. X tuomittiin käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa seksikaupan kohteen hyväksikäytöstä.

X valitti korkeimpaan oikeuteen, joka järjesti istunnon, jossa kuultiin A:ta ja X:ää. X väitti, ettei ollut havainnut merkkejä ihmiskaupasta tai parituksesta. A, joka oli tunnistanut X:n esitutkinnassa, ei enää muistanut X:ää. Hän kertoi taustastaan ja ihmiskaupan seurauksista.

Korkeimman oikeuden ratkaisu koski ensin to-

distusaineiston pätevyyttä ja toiseksi tahallisuuden arviointia. Todistusaineiston pätevyyttä koskevalla ratkaisulla oli merkittävä vaikutus oikeudenkäyntiin. Korkein oikeus totesi, että todistena voidaan käyttää vain todistusaineistoa, joka esitetään pääkäsittelyssä ja joka syytetyllä on tuolloin mahdollisuus asettaa kyseenalaiseksi. Esitutkintapöytäkirjoihin kirjattuja muiden seksin ostajien kuulusteluja tai ihmiskauppoikeudenkäynnin asiakirjoja ei voitu käyttää todistena X:ää vastaan. Todistusaineisto naisen tilasta, joka viittasi ihmiskauppaan, oli perustunut juuri näihin aineistoihin.

Korkein oikeus arvioi tahallisuutta, eli oliko X tiennyt A:n olleen ihmiskaupan kohteena X:n ja A:n kuulemisen pohjalta. Keskeiseksi nousi se, oliko X:n pitänyt A:n olemuksesta päätellä, että tämä oli ihmiskaupan kohteena. Alempien oikeusasteiden tavoin korkein oikeus viittasi lakivaliokunnan mietintöön:

Paritukseen tyypillisesti viittaavina piirteinä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että kohteeseen saadaan yhteys välikäden kautta tai että korvaus suoritetaan muulle henkilölle kuin teon kohteelle. Paritukseen viittaa usein myös se, että henkilö tietoverkossa ilmoittaa valmiudestaan maksulliseen seksuaalisuhteeseen tavalla, joka osoittaa tällaisen ilmoituksen olevan osa järjestäytyneesti suunniteltua laajempaa kokonaisuutta. Näin voi olla esimerkiksi, jos samalla tietoverkkosivustolla on useiden eri henkilöiden samankaltaisia ilmoituksia. Ihmiskauppaan viittaavana piirteenä voidaan puolestaan pitää esimerkiksi sitä, että teon kohteena olevan henkilön liikkumisvapautta on havaittavasti rajoitettu tai että teon kohteena oleva henkilö ei ole psykisesti täysin toimintakykyinen. (LaVM 10/2006 vp, s. 6; lainattu KKO 2012:66, kappale 6)

Sen arvioiminen, mitä X olisi voinut tilanteessa havaita, perustui pääasiassa X:n omaan kertomukseen korkeimmassa oikeudessa. Korkeimman oikeuden mukaan:

Pelkästään verraten nuoresta iästä tai ulkomaalaistaustasta tällaista epäilyä ei voida katsoa syntyvän. Edellä esitetty selvitys A:n henkilöstä ja olemuksesta tai kielitaidosta ja taustasta eivät muiden asiassa ilmenneiden olosuhteiden perusteella erikseen tai niitä kokonaisuutena arvioiden osoita, että X on pitänyt varsin todennäköisenä, että A on ollut parituksen kohteena. (KKO 2012:66, kappale 32)

Korkein oikeus painotti seksin ostajan subjektiivista näkökulmaa. Muita tilanteita koskevissa tapauksissa korkein oikeus on katsonut, ettei syytetty voi vedota tietämättömyyteensä olosuhteista, jos hänellä on ollut syytä selvittää tilannetta. Esimerkiksi huumarikoksissa epäillyllä on velvol-

isuus tiedustella kuljettamansa pakkauksen sisältöä (KKO 2001:13; 2006:64; 2001:117). Seksi-kaupan kohteen hyväksikäytön kohdalla korkein oikeus ei edellyttänyt vastaajalta selonottovelvollisuutta tai ainakin nosti selonottovelvollisuuden kynnyskorkealle.

Kaikki oikeusasteet nojasivat eduskunnan lakivaliokunnan mietintöön. Tämä on ymmärrettävää, koska nimenomaan valiokunta luonnosteli kappaleen. Tuomioistuimet eivät viittaneet rikoslain parituksen ja ihmiskaupan tunnusmerkkeihin. Rikoslain 20:9 pykälä mainitsee parituksen muotoina huoneen vuokraamisen prostituutioon ja prostituoidun mainoksen julkaisemisen. Tapauksessa täyttyivät molemmat elementit, mutta niistä ei oikeudessa keskusteltu. Sen sijaan huomiointiin lakivaliokunnan maininta taustalla olevasta organisaatiosta. Paritusrikoksen tunnusmerkistö (RL 20:9) ei kuitenkaan edellytä useiden henkilöiden järjestäytyntä toimintaa.

Lainsäädännön kehittäminen

Arvio Suomen seksinostokiellon toimivuudesta ei ollut kovin positiivinen. Tutkintojen alhainen määrä ja niiden suuri raukeamisaste jokaisella tasolla – poliisilla, syyttäjällä ja oikeudessa – eivät kerro lain soveltamisen onnistumisesta. Kaikilla rikosoikeuden tasoilla poliisitoiminnasta korkeimman oikeuteen oli havaittavissa lain soveltamiseen liittyviä ongelmia.

Lain vaikutuksesta prostituution määrään on vaikeaa sanoa mitään varmaa. Prostituution näkyvyys väheni jo sen jälkeen, kun prostituutio julkisella paikalla kiellettiin vuonna 2003. Hierontapaikkojen prostituutiota oli vuonna 2013 suhteellisen helppo havaita useissa kaupungeissa. Ravintolaprostituution liikkuvuus vaikeuttaa prostituution määrän arviointia.

Ehdotimme toimenpiteitä lain toimeenpanon tehostamiseksi. Lainsäädännön soveltamisen ongelmia olisi voitu ainakin jossain määrin helpottaa lisäämällä oikeusviranomaisten koulutusta. Kaikkien rikosoikeusjärjestelmän viranomaisten tulisi ymmärtää, kuinka ihmiskaupan ketju toimii. Poliisin kouluttaminen ei riitä, vaan myös syyttäjät ja tuomioistuimet tarvitsevat koulutusta. Poliisin resurssien riittävyyden ja priorisoinnin takaminen mahdollistaisivat useampien seksin ostajien tutkinnan, sakottamisen ja oikeuteen viemisen. Eri poliisiyksiköiden, tullin, rajavartioston ja syyt-

täjien yhteistyö tuottaa tulosta parituksen ja seksin ostamisen tutkimuksessa.

Seksin ostamisen täyskiellon on epäilty tekevänsä prostituoidut riippuvaisemmiksi ihmiskauppiaista ja alttiimmiksi fyysiselle väkivallalle. Nämä epäilyt on otettava vakavasti, vaikkei ole todisteita siitä, että tilanne olisi tältä osin huonompi Ruotsissa kuin Suomessa tai Saksassa. Mielestämme paras keino välttää näitä riskejä olisi niiden lakien kumoaminen, jotka rankaisevat prostituutiossa hyväksi käytettäviä naisia (myös Ihmiskaupparaporttoija 2014). Kun lainsäädäntö sallii poliisin puuttuvan sekä seksin myymiseen että ostamiseen, painotus näyttää olevan myyjien sakottamisessa, ei kysyntään puuttumisessa. Järjestyslaisa oleva kieltö seksin myymisestä julkisella paikalla tulisi kumota.

Lain täytäntöönpanoa voitaisiin tehostaa, jos saktot määräisi poliisi. Tämä on mahdollista lakia muuttamatta. Näin myös Ruotsissa yleisesti menetellään. Esitimme myös käsityksemme siitä, että seksin ostamisen rangaistusasteikko (maksimirangaistus kuusi kuukautta) on alhainen, kun otetaan huomioon, että seksin ostaminen tapahtuu ihmiskaupan, ehkä jopa törkeän ihmiskaupan uhrilta taikka parituksen kohteelta. Kysymyksessä voi siis olla huomattavan vakavan rikoksen uhri. Seksin ostaja voi olla tietoinen vakavasta rikoksesta, josta hän on jopa velvollinen ilmoittamaan viranomaiselle (RL 15:10), jotta se voitaisiin estää. Näissä olosuhteissa vähäinen sakkorangaistus ei vaikuta olevan suhteessa tilanteen vakavuuteen. Hallitus esittikin vuonna 2014 rangaistusasteikon korottamista yhteen vuoteen vankeutta, mutta perustuslakivaliokunnan kielteisen kannan jälkeen ehdotusta ei hyväksytty (PeVM 56/2014).

Suurimmat ongelmat lain soveltamisessa liittyvät seksin ostajan tahallisuuteen eli tietoisuuteen taustalla olevasta ihmiskaupasta tai parituksesta. Johtopäätöksemme oli, että paras tapa parantaa ihmiskaupan ja parituksen kohteina olevien naisten asemaa olisi kieltää seksin ostaminen kokonaan (Näin myös CEDAW-komitea Suomen määräaikaisraportin loppupäätelmissä 2014). Huomattava ero Suomen ja Ruotsin seksinostokieltojen välillä oli täytäntöönpanon helpoudessa. Selvityksen mukaan Ruotsin lakia on suhteellisen yksinkertaista valvoa, ja se tukee poliisia ihmiskaupan tutkimuksessa.

Ehdotimme myös, että seksin ostaminen olisi rangaistavaa, jos ostajalla olisi ollut aihetta epäillä myyjän olevan ihmiskaupan tai parituksen kohtee-

na (myös Tapani 2012). Hallitus teki tämän sisällöisen ehdotuksen vuonna 2014 (HE 229/2014). Lain muutos tuli voimaan 1.6.2015 (L 384/2015).

Lain muutos antaa tuomioistuimille mahdollisuuden muuttaa ratkaisussa KKO 2012:66 omaksettua tulkintaa. Lakivaliokunnan perustelut viittaavat kuitenkin siihen suuntaan, että näin ei välttämättä tule käymään (LaVM 38/2014). Perusteissa nimittäin esiintyy sanakäänteitä, jotka viittaavat aiemman käytännön jatkumiseen. Lakivaliokunnan mukaan ”pelkkä ryhtyminen seksin ostoon ei olisi rangaistavaa eikä itsessään merkittävä kiellettyä riskinottoa”. Teko muuttuisi ”rangaistavaksi vasta silloin, kun tekijällä on syytä epäillä paritusta tai ihmiskauppaa. Jos tekijällä ei ole ollut syytä epäillä paritusta tai ihmiskauppaa, on hän rangaistusvastuusta vapaa, vaikka myöhemmin ilmenee, että seksin myyjä on ollut mainitun rikoksen uhri.”

Lakivaliokunnan pohdintoissa esiintyy vastaavanlaista ajatuskulkua kuin tutkimassamme oikeuskäytännössä, jossa ostaja oli voinut edetä yhteydenotossaan hyvinkin pitkälle ilman, että hänen katsottiin syyllistyneen rikoksen rangaistavaan yritykseen. Arvioitaessa, milloin tekijällä on syytä epäillä ihmiskauppaa tai paritusta, tulee lakivaliokunnan mukaan kiinnittää huomiota syyllisyysperiaatteeseen ja toisintoimimismahdollisuuksiin. Valiokunta totesi, että seksin ”ostajalta ei voida yleensä edellyttää erityisiä myyjää koskevia selvitystoimia”. Tämän vuoksi tunnusmerkistön soveltamisessa keskeisiä ovat ostotapahtumaan liittyvät ulkoiset olosuhteet ja seikat. Syyksiluettavuutta arvioitaessa huomiota tulee lakivaliokunnan mukaan kiinnittää ennen muuta tekijän tiedossa olleisiin seikkoihin ja riskin tietoisuuteen.

Tässä lakivaliokunta tuntuu jatkavan korkeimman oikeuden ratkaisussakin esiintyneeseen ajattelutapaan, että ostajan on parasta olla tietämätön, eikä ainakaan kannata ottaa selvää seksin myyjän tilanteesta. Valiokunta viittasikin ratkaisuun KKO 2012:66. Jussi Tapani (2015) onkin rikosoikeudellisessa arvioidessaan epäillyt, tulisiko vastavan kaltainen tapaus tuomioistuimessa arvioiduksi toisin.

Seksin ostajien syyttäjille ja vielä korkeimmasa oikeudessa esittämistä vastaväitteistä voi päätellä, että osa seksin ostajista on varsin herkkiä säännöksille. Osalle heistä oikeudellisen säätelyn yksityiskohdat olivat hyvin tuttuja samalla, kun he eivät tieneet mitään seksikumppaninsa olosuhteista. Lain arviointi osoittaa, että lainsäädännöllä

on vaikutusta ostajien käyttäytymiseen. Sillä voidaan vähentää kysyntää ja sitä kautta vaikuttaa ihmiskauppaan. Lainsäädännön tulisi kuitenkin ol-

la sellaista, että sitä voidaan tehokkaasti ja järkevästi panna täytäntöön. Uudistettukin lainsäädäntö jättää tässä suhteessa monta kysymystä ilmaan.

KIRJALLISUUS

- Brooks-Gordon, Belinda: Prostitutes' clients, Ken Livingstone and a new Trojan horse. *The Howard Journal of Criminal Justice* 42 (2003): 5, 437–52.
- Cho, Seo-Young, Dreher, Axel & Neumayer, Eric: Does legalized prostitution increase human trafficking? *World Development* 41 (2013), 67–82.
- Dodillet, Susanne & Östergren, Petra: The Swedish Sex Purchase Act: Claimed Success and Documented Effects. Conference paper presented at the International Workshop: Decriminalizing Prostitution and Beyond: Practical Experiences and Challenges. The Hague, March 3 and 4, 2011.
- Ekberg, Gunilla: Swedish law that prohibits the purchase of sexual services: Best practices for prevention of prostitution and trafficking in human beings. *Violence Against Women* 10 (2004): 10, 1187–1218.
- Farley, Melissa, Bindel, Julie & Golding, Jacqueline M.: Men who buy sex - who they buy and what they know. London: Eaves, 2009.
- HE 2004/34 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 2005/221 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa ja maahanmuuttajien salakuljetusta koskevien lisäpöytäkirjojen hyväksymisestä ja niiden lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain 20 luvun ja järjestyslain 7 ja 16 §:n muuttamisesta.
- HE 2014/229 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun 8 §:n muuttamisesta.
- International Labour Office (ILO): *Global Estimate of Forced Labour. Results and methodology*, 2012.
- Kansallinen ihmiskaupparaportointi – Kertomus 2014: Arvio ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisesta rikosprosessissa. Kertomus K 19/2014. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu, 2014. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/k_19+2014.pdf
- Keeler, Laura & Jyrkinen, Marjut: *Who's buying? The clients of prostitution*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1999.
- Kontula, Anna: *Punainen exodus: Tutkimus seksityöstä Suomessa*. Helsinki: Like, 2008.
- LaVM 38/2014 vp.: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun 8 §:n muuttamisesta.
- Marttila, Anne-Maria: *Consuming sex – Finnish Male Clients and Russian and Baltic Prostitution*. Konferenssialustus, Gender and Power in the New Europe, the 5 th European Feminist Research Conference, 20.8.–24. 8.2003, Lundin yliopisto.
- Macleod, Jan & Farley, Melissa & Anderson, Lynn & Golding, Jacqueline: *Challenging men's demand for prostitution in Scotland – A research report based on interviews with 110 men who bought women in prostitution*. Women's Support Project, 2008.
- Munro, Vanessa & Della Giusta, Marina (toim.): *Demanding sex: Critical reflections on the regulation of prostitution*. Aldershot: Ashgate, 2008.
- Månsson, Sven-Axel: Men's practices in prostitution and their implications for social work. S. 267–279. Teoksessa Månsson, Svel-Axel & Proeyer Cervantes, C. (toim.): *Social Work in Cuba and Sweden: Achievements and Prospects* Department of Social Work. Göteborg: Göteborg University, 2004.
- Niemi, Johanna: What we talk about when we talk about buying sex. *Violence against Women* 16 (2010): 2, 159–172.
- Niemi, Johanna & Aaltonen, Jussi: *Seksikaupan kohteen hyväksikäyttö. Seksinostokiellon toimivuuden arviointi. Selvityksiä ja ohjeita 39/2013*. Helsinki: Oikeusministeriö, 2013.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna: *The Reform of Sex Crime Law and the Gender Neutral Subject*. S. 167–194. Teoksessa Svensson, Pylkkänen & Niemi-Kiesiläinen (toim.): *Nordic Equality at a Crossroads. Nordic Feminist Legal Studies Coping with Difference*. Dathmouth: Ashgate, 2004.
- PeVL 56/2014 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun 8 §:n muuttamisesta.
- Penttinen, Elina: *Globalization, Prostitution and Sex-trafficking: A Corporeal Politics*. London & New York: Routledge, 2008.
- Rikspolisstyrelsen [Ruotsin poliisihallitus]: *Människohandel för sexuella och andra ändamål, 1–13, 2000–2012*.
- Roth, Venla: *Defining human trafficking, identifying its victims: A study on the impact and future challenges of the international, European and Finnish legal responses to prostitution-related trafficking in human beings*. Turku: University of Turku, 2010.
- Sanders, Teela: *Paying for pleasure. Men who buy sex*. Cullompton Devon: Willan Publisher, 2008.
- Sisäasiainministeriö: *Thai-hierontapaikat: Selvitys 9.10.2007*
- SOU 2010:49: *Förbud mot köp av sexuell tjänst: En*

utvärdering 1999–2008. Stockholm: Fritze, 2010.

Suomen yhdenvertaisuusvaltuutettu: Ihmiskaupparaportit 2010–2014.

Tapani, Jussi: Olisiko nyt sanottu viimeinen sana olosuhdetahallisuuden alarajasta? – KKO 2012:66 ja seksuaalipalvelujen ostamisen rangaistavuus. *Defensor Legis* 93 (2012): 5, 607–619.

Tapani Jussi: Seksuaalipalvelujen oston rangaistavuus – tuottamusvastuuta vai jotakin muuta? *Defensor Legis* 4 (2015), 680–694.

Viuhko, Minna & Jokinen, Anniina: Human traffick-

ing and organised crime. Trafficking for sexual exploitation and organised procuring in Finland. Publication Series No. 62. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI), 2009.

Waltman, Max: Prohibiting sex purchasing and ending trafficking: The Swedish prostitution law. *Michigan Journal of International Law* 33 (2011): 1, 133–157.

United Nations Office on Drug and Crime (UNODC): *Global Report on Trafficking in Persons*. New York and Vienna, 2012.

TIIVISTELMÄ

Johanna Niemi & Jussi Aaltonen: Ihmiskaupan torjuminen seksin ostoon puuttumalla

Eurooppalaiset ihmiskauppaa koskevat säädökset suosittelevat valtioille puuttumista ihmiskaupan uhrien palvelujen kysyntään harkitsemalla ihmiskaupan kohteiden palvelujen ostamisen kriminalisointia. Seksin ostamisen kieltäviä säännöksiä löytyykin muiden pohjoismaiden sekä Ranskan lainsäädännöstä. Suomessa seksin ostaminen ihmiskaupan uhrilta ja parituksen kohteena olevalta henkilöltä on rikos. Artikkelisi esittelee Suomen seksinostokiellon toimivuuden arvioinnin ja osoittaa, että lain täytäntöönpano on ollut tehotonta niin poliisin suorittamassa tutkinnassa kuin syyttäjien ja tuomareidenkin toiminnassa. Vuosina 2006–2013 poliisi oli kirjannut lähes 400 seksinostopäilyä, joista vain 34 oli johtanut tuomioon. Järjestyslain nojalla voidaan sakottaa sekä ostajaa että seksin myyjää julkisella

paikalla. Sakotettuja oli hieman yli sata, valtaosaltaan seksiä tarjoavia naisia.

Kirjoittajat ehdottavat useita lainmuutoksia, joilla lain täytäntöönpanoa voitaisiin parantaa. Rangaistuksen edellytyksenä olevaa vaatimusta seksin ostajan tahallisuudesta eli tietoisuudesta taustalla olevasta ihmiskaupasta tai parituksesta on jo muutettu, mutta muutos tuskin tuo oleellista muutosta tilanteeseen. Kirjoittajien mukaan tehokas puuttuminen asiaan edellyttäisi seksin oston kieltämistä kokonaan niin sanotun Ruotsin mallin mukaisesti. Tämä tekisi mahdolliseksi myös sen, että järjestyslaissa oleva mahdollisuus seksikaupassa hyväksikäytettyjen ihmisten sakottamiseen voitaisiin kumota. Lainsäädännöstä riippumatta niin poliisit, syyttäjät kuin tuomioistuimetkin tarvitsevat tietoa ihmiskaupan ja seksuaalisen hyväksikäytön dynamiikasta ja toimintatavoista.